

Páva

A falu földrajzi elhelyezkedése és rövid története

Páva falu Kovászna fürdővárostól 3 kilométerre északi irányba, a 121-es számú megyei út mentén fekszik. A települést 1941-ben ideiglenesen, majd 1964-ben véglegesen Zabola községközpontához csatolták az országban végbemenő területi-közigazgatási átszervezések alkalmával. Annak ellenére, hogy a falu bejáratánál a Zabola helységnévtábla jelenik meg, a helybeliek és a régióban lakók is Pávaként említik a közigazgatásilag megszüntetett települést. A két település összevonása előtt a bíró (választott tisztség) és a jegyző (örökös tisztség) intézte a falu dolgait, munkájukat és a falu ügyeiben hozott döntéseket a falutanácsosok (választott tisztség) és a tizbíró (választott tisztség) segítette. A kultúrotthon egyben községháza is volt, annak kisebb termeiben kapott helyet. A községháza megszüntetésével az ott összegyűjtött iratok nagy része megsemmisült.¹⁵⁹ Jelenleg az alpolgármester képviseli Pávát a községi tanácsban, ő a pávai tanácsos, aki helyben is él. *Ha nagy baj van, őt hívják pl. kiütött a patak mellett, nagy víz volt s szóltak neki, egyből intézkedett.*¹⁶⁰

A falu főút mentén való elhelyezkedésének köszönhetően jól megközelíthető, naponta több buszjárat halad át, amelyek nemcsak a szomszédos Kovászna és Kézdivásárhely városokkal kötik össze, hanem Csíkszeredán és Székelyudvarhelyen keresztül Marosvásárhellyel is. A Sepsiszentgyörgy–Bereck útvonalon közlekedő vasútnak is van megállója Páván, ami valójában Zabola faluhoz esik közelebb.

A települést az 1567-es regesztrumban említik először Pawa néven 22 kapuval (Orbán 1869: 147). Az 1614-es összeírás 11, az 1635-ös lustra adatai szerint 17 család foglalkozott sólymázzattal, sólymok tenyésztésével, ami különleges jogállást biztosított számukra (Benkő–Demény–Vekov szerk. 1979: 177, SzOkl Ús. V. 1999: 124), közülük a leghíresebb a Marti família volt (Pozsony 2011b: 11). Orbán Balázs nyomán feltételezzük, hogy a pávai református templom falán található faragott sírkő e család emlékét őrzi (Orbán 1869: 147–148). A pávai szabad székely lakosság a magyar királyoknak, később az erdélyi fejedelmi udvarnak tenyésztett sólymokat. A török uralom alatt a Portának is sólymokkal adózott (Pozsony 2011b: 11). A jellegzetes pávai azonosságtudat gyökerei a rendi kiváltságokhoz nyúlnak vissza (Pozsony 2011b: 9), melyek a katonáskodás és az adófizetés terhei alól mentesítették a falu lakóit a tenyésztett vadászsólymok fejében, melyek nagymértékben befolyásolták a falu társadalmi és kulturális fejlődését. Áttételes módon mind a mai napig meghatározza a pávaiak önmagukról alkotott képét és viszonyulását a környék, főleg Zabola lakossá-

159 *Az irattárat is a régít, amikor átköltöztették Zabolára, nem is ment vót át, a víz befolyt s mind tönkrement, ki a szemébe. Megsemmisült. Az én gyermekkoromban láttam a saját szememmel, ahol van most a véce.* D.Z., férfi, 58 éves, Páva. Saját gyűjtés (2015).

160 D.L., nő, 61 éves, Páva. Saját gyűjtés (2015).

gához. A 19. században a kovásznai iskolában a környék faluneveit tanító mondóka érzékletesen szemlélteti, hogyan viszonyul a közösség a környék településeihez: „fényes, görcsös Páva, sártaposó Zabola, deszkarágó Kovászna” (Szóts 2013).

A 16. század második felétől a református hitre áttért székely közösség temploma valamikor erődtemplom lehetett, erre utal a déli és délnyugati oldalon megmaradt kőfal. A vártemplom elődje Árpád-kori körtemplom lehetett, a félkör alakú román kori szentély árulkodik erről. A gótikus stílusban átépített templomhoz a 16–17. század folyamán emeltek különálló tornyot, a homlokzatán olvasható 1616 – 1932 – 1942 – 1960 – 1977 – 1988 – 2006 évszámok közül az első valószínűleg a torony építésének évét jelöli. Kőből faragott szószéke 1763-ban készült. Az egyszerű szerkezetű, pedálok nélküli orgona Kollonich István kézdivásárhelyi orgonakészítő műve, hasonlóan a petőfalvi katolikus templom orgonájához. Az orgonát Szalai Simon orgonaépítő mester 1901-ben kézdivásárhelyi műhelyében feljavította és kibővítette. Ugyancsak 1901-ben a gyülekezet két új harangot vásárolt az elrepedt harang helyett. A 202 kg-os, a Ruhr-vidéki Bochumból vásárolt acélharangot 1916 augusztusában rekvirálták, a megmaradt kisebbik harang felirata: „Isten dicsőségére öntetett a pávai ev. ref. egyház saját pénztárából 1901-ben.” A hadicélokra összeszedett harang helyett Páva lakóinak pénzadományából egy 303 kg-ot nyomó harangot vásároltak az Arad-hegyaljai Gyorokról, Biszák József harangöntőtől 1925 márciusában. A „B” hangú harang felirata: „A világháborúban elesett hősök harangja – közadakozásból öntette a pávai ref. egyház részére 1925-ben.” A századokon átívelő többszöri átépítések nyomán a templom végül 1901-ben nyerte el jelenlegi formáját, ünnepélyes átadása 1902. október 29-én, a reformáció napján történt (Pozsony 2011b).

A 18. századtól működő református felekezeti iskola 1874-ben vált községi iskolává, jelenleg I–IV. osztály és óvoda működik az épületben. Az iskola előtt található az 1941-ben felállított hősi emlékmű és országhászló, melynek helyreállítására, illetve a negyven évig pincében rejtgetett turul-szobor átadására 2005-ben került sor.

A temető bejáratánál található katolikus fatemplomot 2003 óta használják a pávai hívek, addig a zabolai katolikus templomba jártak vasárnaponként és ünnepnapokon.

A falu három részből tevődik össze: az Alszeg, ami az azonos nevű utcából áll; a Felszeg, amely a Darék és a Patak melléke elnevezésű utcák, valamint az ezeket összekötő kisebb utcákból, a Karom és a Bánya utcákból áll; és a Zsidó pusztája vagy Cigányok pusztája, ahol ma már teljes egészében a cigány etnikum telepedett meg. Minden utcanévnek megvan a maga története, jelentése. A Darék: *Ez az utca nagyon ki volt vajúdva, '67-68-ban töltették fel s csináltatták meg az utat. Addig nem láttál be a kapun belül, mert lyukon jártál felfelé, olyan mély volt az út. Árokszerű út volt. Darék, így képzelem el, vajat volt az út.*¹⁶¹ A Karom *az nagyon görbe, olyan mint a karom.*¹⁶² A Patak melléke a Páva patak mentén kanyargó utcát jelzi. A Bánya utca *a bányával kötötte össze a falut. A bánya megvan, de nem működik. Létezik, mint bánya, de nem engedélyezték a kitermelését a kőnek. [...] régen olyan*

161 D.Z., férfi, 58 éves, Páva. Saját gyűjtés (2015).

162 D.Z., férfi, 58 éves, Páva. Saját gyűjtés (2015).

sár vót, alig lehetett felmenni, hogy hordták a követ. Nagyon összetörték, pedig ráfos szekérrel hordták. Mindig rossz út volt ott a bánya felé.¹⁶³ Az összekötő utcák: a Benék utcája, a Tatárok utcája, a Bernát utca mind az utca végén lakó jelentősebb, módosabb családokról kapta nevét. A Zsidó pusztája / Zsidópusztá régen a zsidó a fát oda hordatta, ott egy hatalmas terület volt, azért olyan széles ott a hely. Oda hordták a fát, a zsidóé volt, ki volt bérelve az a terület. A zsidó a fát a havasról oda hordatta, ezért Zsidó pusztája, semmi köze a nevekhez. A zsidó volt a tulajdonosa annak a résznek, amikor itt működött a fűrészüzem. Hát itt hét gáter volt Páván, hatalmas nagy gyár volt. Ameddig megcsinálták a sodronyt, oda gyűjtötte a fát s aztán a sodrony direkt hordta be a gyárba a faanyagot, előjött a Luci tetőn s a falu felett ment. A Zsidó pusztáján felül, az erdő alatt laktak a cigányok, a dögkert mellett (ide temették el régen az elhullott állatokat). A gyár bezárása után megszűnt a Zsidó pusztájának falerakat funkciója, fokozatosan benépesült az erdő alatt lakó cigányokkal. Ennek köszönhető, hogy a helynek ma már két megnevezése is használatos: Zsidó pusztája avagy a Cigányok pusztája / Cigánypusztá.

Páva sok tanult embernek a bölcsője, nagy gazda családok között megemlíthetjük a Miskolczyakat, a Vajnákat és a Barta családot. Páva nagyon sok tanult embert kiadott. Ha felleltároznánk, itt a falu megtelne. Hát osztán ha tanult, akkor tovább kellett lépjen, hogy haladjon.¹⁶⁴ Barta Károly tanító alapította meg a faiskolát Páván. A Miskolczy középbirtokos nemesi család Páva kiemelkedő famíliája volt az 1919-es román agrárreformig,¹⁶⁵ melynek következtében Miskolczy József elvesztette birtokai jelentős részét, a megmaradt birtokrész már nem biztosította a család megélhetését és rövid időn belül elköltöztek Páváról (Şerban–Dorondel 1999–2000: 199). Díszesen faragott bejárati kapuja pávát mintáz, elköltözésük után az időközben tönkrement falukapu helyére állították fel a falu központjában, majd kinnebb költöztették a falu Kovászna felőli bejáratához.¹⁶⁶ Ma a csernátoni Haszmann Pál Múzeum kertjében látható.

A Vajna családot már Orbán Balázs is a település legrégebbi családjai között említi a Marti családdal együtt, az előbbi felvette a Pávai előnevet is. Ma már egy Vajna sem él Páván, leszármazottaik a világ különböző részein élnek. A Bethlen Gábor fejedelemtől nemességet nyert családból származott: Pávai Vajna Elek paleontológus, utazó (bejárta Európát és Amerikát), az Erdélyi Múzeum Egylet öre Kolozsvárt, majd a budapesti Földrajzi Intézet geológusa; Pávai Vajna Ferenc geológus, a föld- és ásványtudományok doktora, a gyógy- és hévizek feltárása fűződik nevéhez (Szedged, Szolnok, Karca, Hajdúszoboszló, Debrecen) (Bartos 1996); Pávai Vajna Gábor író, orvos; Pávai Vajna Albert, a Ludovika Akadémia parancsnoka.

163 D.Z., férfi, 58 éves, Páva. Saját gyűjtés (2015).

164 D.Z., férfi, 58 éves, Páva. Saját gyűjtés (2015).

165 Az erdélyi román agrárreform az itt élő magyarság gazdasági elerőtlenítésére irányult. A radikális földbirtokreform szociális haszonélvezője a román földműves nép volt Erdélyben, a magyar igényjogosultak csekély mértékben részesedtek belőle. (Bővebben lásd: Oberding 1930.)

166 D.Z., férfi, 58 éves, Páva. Saját gyűjtés (2015).

Etnikai és demográfiai folyamatok

A kolozsvári Babeş–Bolyai Tudományegyetem Magyar Néprajz és Antropológia Intézetének diákjai, doktoranduszai, tanárai és vendégei végeztek alapkutatásokat Páván 2010-ben (Jakab–Pozsony szerk. 2011). A falu etnikai és demográfiai szerkezetét e kutatásokat felhasználva,¹⁶⁷ valamint az 1996–1998 között Zabolán végzett alapkutatások eredményei (Pozsony–Anghel ed. 1999), illetve a környékről folyamatosan megjelenő tanulmányok és kötetek (Pál 1999; Dimény–Szabó szerk. 2003; Kinda–Pozsony szerk. 2007; Pozsony 2010, 2012; Pál–Antal 2012; Pozsony 2014) tükrében mutatom be.

A hivatalos népszámlálási adatok alapján 1964-ig tudjuk követni a település etnikai szerkezetét, ettől a dátumtól Zabola község és falu szerves részeként jelenik meg a statisztikákban, így a közigazgatási egyesítés óta nem rendelkezünk hivatalos külön adatokkal Páva demográfiai szerkezetének alakulásáról (7. táblázat).

A 19. század közepén a falu összlakossága majdnem 900 fő, ebből 4,34% román, 5% cigány és 90,64% magyar. A román lakosság az 1750–1848 közötti időszakban jelent meg a településen (Şerban–Dorondel 1999–2000: 203),¹⁶⁸ míg a cigány családok a 18–19. század fordulóján kezdtek megtelepedni (Pozsony [2002]: 52–53). A 19. század közepére mindkét etnikum jelentős közösséggel rendelkezett a településen. A 19–20. század fordulójára a népesség erős fogyását figyelhetjük meg, ötven év alatt több mint 120 fővel csökkent a lakosság száma, amely a század utolsó évtizedeiben pusztító kolerajárványnak (Pozsony 2011b: 15) köszönhető. A századfordulót követően látványosan megnő a pávaiak száma, közel 1100 főre, amit az 1899-ben, Sildkraut Sándor és Vidor Fülöp által létrehozott gőzfűrészgárban foglalkoztatottak száma is gyarapít. Néhány év működés után a gyárat Ernst és Roth újvidéki vállalkozók vásárolják fel és alakítják át hatkeretessé. Az 1916-os román betöréskor a gyárat és a hozzá tartozó sodronypályát és rakodóállomást a magyar hadsereg műszaki csapatai felrobbantották.¹⁶⁹ A háború után újraindul a gyár, az 1920-as években 200–300 munkást foglalkoztattak itt az 1928-as bezárásáig (Szócsné Gazda 2011: 127, Pozsony 2011b: 22). Az első világháború okozta veszteségek (helybeli munkalehetőség megszűnése, a frontra kivezényeltek eltűnése) az 1920-as népszámlálási adatokban is tükröződnek: 140 fővel csökken a lakosság száma. A második bécsi döntést követő összeírásban újra lendületes növekedést észlelhetünk, a falu lakossága meghaladja az ezer főt. A határok újrarajzolásával az etnikai megoszlás nem mutat nagy eltérést a majdnem 100 évvel ezelőtti arányokhoz viszonyítva, a magyar közösség a lakosság 95,34%-át, a románok 4,36%-át, a cigányok pedig 0,19%-át jelentik. A cigány lakosság látványos fogyását egyrészt a magyar közösségbe való integrálódásuk idézte elő, másrészt pedig az a tény, hogy a magyar összeírók kérdésére magyaroknak vallották magukat. A román állam berendezkedésével, majd a kollektivizálás be-

167 A kutatások eredményeit Pozsony Ferenc bocsátotta rendelkezésemre, ezúton is köszönöm a segítségét.

168 A tanulmányban közölt térkép a jelenleg Páván lakó románok gyökereit 1830-ig vezeti vissza.

169 A sodronypálya tartópillérei még ma is láthatóak a falu melletti erdőben.

indulásával a lakosság száma folyamatosan csökken. Az 1992-es nem hivatalos adatok szerint Páván 873 magyar és 102 román élt (Bartos 1996: 48). A 2010-es alap kutatások alkalmával 828 főt regisztráltak Páván, közülük 344 magyart, 392 cigányt és 92 románt (8. ábra) (Pozsony 2011b: 30). Az adatok folyamatos népességfogyást mutatnak, közel 10 év alatt a magyar lakosság közel 50 fővel, a román lakosság pedig 10 fővel csökkent.

A falu társadalmi-etnikai arányának teljes megfordulását tapasztalhatjuk az 1941-es adatokhoz képest, a magyarok számaránya 41,54%-ra csökkent (közel 55%-os csökkenés), a románoké 11,11%-ra növekedett (közel 7%-os növekedés), míg a cigány etnikum körében látványos növekedés tanúi vagyunk, számarányuk 47,34%-ra növekedett.

A Páván lévő 360 telekből a 2010-es felmérések¹⁷⁰ alapján 50 lakatlan ház, 22 kert, 9 az időszakosan lakott, 241 pedig a lakott háztartások száma. A háztartások 63,14%-át magyarok, 26,14%-át cigányok és 11,61%-át románok lakják (9. ábra). A településen lakó etnikumok és a háztartások etnikai megoszlását összevetve azt tapasztalhatjuk, hogy a magyar háztartások számbeli fölénye nem tükrözi a demográfiai folyamatokat. A cigány háztartásokban együtt élő tagok száma nagyban meghaladja a magyar háztartásokban élők számát. Ez a helyzet a magyar családok késői, valamint egy-két gyereket vállaló tendenciájának következménye. A cigány családok nagyszámú gyerekvállalásával a magyar közösség nem tudja felvenni a versenyt.

A faluban végzett családszerkezeti kutatások¹⁷¹ kimutatták, hogy a Páván élő családok 41,48%-át fiatal családok alkotják, amelynek számottevő része fiatal, kisgyermekes nukleáris családtípusba sorolható. A háztartások közel 13%-a esetében több generáció él együtt, ami a családok gazdasági erőforrásainak korlátozott lehetőségeit mutatja. Az idős házaspárok a háztartások 12%-át teszik ki, önfenntartó életmódjukkal a hagyományos életvitel továbbéltetői. A háztartások 11,4%-át özvegy férfi vagy özvegyasszony vezeti, az egyedül élő nő vagy férfi (vénelgény/vénelány vagy elvált) az összlakosság mindössze 4,16%-a.¹⁷² A családok összetételét tekintve a pávai közösség demográfiai tartalékai egy gyarapodó, fiatalos közösségre utalnak, ami a település kiegyensúlyozott fejlődési irányát mutatja.

A helybeli elemi iskola és óvoda működését nagyrészt a fiatalok cigány családok tartják fenn. Jelenleg 18 óvodás jár ide, a gyerekek 80%-a cigány és 20%-a magyar nemzetiségű. Az elemi összevont osztályaiban 50 gyerek tanul, ők fele-fele arányban származnak a magyar és a cigány közösségekből. Általános iskolába Zabolára járnak a pávaiak, a román gyermekek az elemi iskolát is Zabolán végzik, mivel létszám hiányában több mint 10 évvel ezelőtt megszüntették a román elemi osztályokat Páván.

Az egyházi-felekezeti hovatartozást vizsgálva nemcsak a demográfiai változásokra, hanem a vallási kötődések fellazulására, átalakulására is felfigyelhetünk. A 19. század közepétől a 20. század elejéig a magyar és a cigány lakosság egyharmada római

170 A BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézetének kutatási eredményei.

171 A BBTE Magyar Néprajz és Antropológia Intézetének kutatási eredményeit lásd: Pozsony 2011b: 34–38.

172 A felsorolt adatok a fent jelzett kutatás feldolgozásából származnak.

katolikus vallású, kétharmada református volt (Varga 1998a: 120–121, Pozsony 2010: 554). Ez az arány a 20. század eleji betelepülésekkel felbomlott, hiszen a fűrészgárban munkát vállalók többségét római katolikus hitre keresztelték, erről vallanak az összeírt számok. Míg 1900-ban 260 római katolikus és 484 református lakost regisztrálnak, addig 1910-ben már 440 római katolikust és 587 reformátust írnak össze. Az ortodoxok száma is megugrott: számuk 27-ről 39 főre nőtt 1910-re (Varga 1998a: 120–121, Pozsony 2010: 554). Az 1941-es népszámláláskor már 411 római katolikus és 540 református lakost jegyeznek fel (Varga 1998a: 120–121, Pozsony 2010: 554), a két vallásos közösség arányaiban lassan kezd kiegyensúlyozódni. 2010-re a reformátusok újabb térvesztésének vagyunk a tanúi, ezúttal a neoprotestáns, a Jehova tanúi vallásos közösség megerősödésének köszönhetően (Pozsony 2011b: 33). A „jehovák” dinamikus fejlődő vallási közösség, néhány év alatt számos tagot toboroztak, az utóbbi időszakban már a gazdag cigány családokat is próbálják közösségükbe vonzani.

A település legjelentősebb vallásos ünnepei a karácsony és a húsvét. A katolikusok legnagyobb tavaszi ünnepe a pünkösöd, legjelentősebb őszi ünnepe pedig a zabolai búcsú, amelyet szeptember 28-án, a Szent Kereszt felmagasztalásának napján tartanak. A reformátusok legjelentősebb őszi ünnepe a Reformáció napja, amiről október 31-én emlékeznek meg ünnepi istentisztelet keretében. A vallásos ünnepeket a katolikus és a református felekezet tagjai gyakran együtt ünneplik, a búcsúba a reformátusok is eljárnak, főleg ha a családtagok egy része katolikus. A reformációról viszont kizárólag a reformátusok emlékeznek meg. A neoprotestánsok nem vesznek részt semmilyen ünnepen, azonban tiszteletben tartják a más felekezetűek ünnepi szokásait.

Gazdasági erőforrások megoszlása

2015-ös, saját kutatások nyomán összesített adatok alapján vizsgálom a faluban lakó etnikumok gazdasági erőforrásait. A használt adatok a gazdálajstrom, valamint a településen végzett interjúk és résztvevő megfigyelés módszereivel összegyűjtött számokból keletkeztek. A vizsgálatok során a visszaszolgáltató földterületek és erdők, valamint az állattartás és a tulajdonban lévő járművek számadatait összesítettem.

A pávaiak az 1989-es változásokat követően, az 1991-ben elfogadott 18. számú törvény értelmében¹⁷³ az 1960-as években kollektivizált területeket visszaigényelték. A törvényes keretek között visszaszolgáltató területek egy részébe visszahelyezték az egykori tulajdonosokat, azonban a területek része még mindig visszaszolgáltatásra vár. Az erdő visszaszolgáltatása halad a leglassabban, hiszen a 18-as törvény ér-

173 Az elkobozott mezőgazdasági területek helyzetének rendezésével a földalapról szóló 1991. évi 18. törvény, az 1997. évi 169. törvény, valamint a 2000. évi 1. törvény foglalkozott. A 18. törvény eredeti változata alapvetően negatívan határozta meg az ingatlanrendezés lehetőségeit. A földterületeket nem az eredeti helyükön adták vissza; a szántók esetében 10 hektárban, erdők esetében 1 hektárban maximálták a visszaadható területet. Később a törvényt módosítják, a 18. törvény eredeti szövege szerint a belterületeken tiszteletben kellett tartani az eredeti elhelyezkedést. Azonban ha visszaélések történtek, akkor jogorvoslattal lehet élni. A módosítások alapelveként kijelentik a régi elhelyezkedés tiszteletben tartását, de ezt az elvet alárendelik a törvények tiszteletben tartásával

telmében az *Ocol* (Állami Erdészet) a kovásznaiak erdejét a pávai erdőből mérte ki, ami csak fokozta a megvásárlás nyomán a szomszéd megye erdészetéhez került pávai erdők visszaszolgáltatása körüli bonyodalmakat. A bürokratikus rendszer mellett a restitúció folyamatát lassította az egykori határkép átstrukturálása a kollektív időkben (az egyes dűlőket elszántották, új árkok és barázdák, valamint utak jelentek meg az elmúlt 30–40 év során), a földek közötti minőségi különbség, valamint az a tény, hogy a legtöbb esetben nem az eredeti helyükön adták vissza a földeket a tulajdonosoknak. A határ elnevezéssel a település külterülete mellett a falu végén található területeket is értem, amelyeket a közigazgatási átszervezés során belterületté nyilvánítottak (faluszéli kertek és legelők, „kertek alja”).¹⁷⁴

A kollektív és az iparosításnak eredményeképp megváltozott az ember és föld kapcsolata is, a gazdák nagy részének már nem volt kire áthagyományozni a föld megművelésével kapcsolatos tudást és tapasztalatot, a fiatalok közül sokan városra költöztek a könnyebb megélhetés reményében (Gagyi 1999). Az otthon maradtak kényszerből foglalkoztak földműveléssel: az állami munkahely mellett igyekeztek pótolni a piacról hiányzó élelmiszereket. Az a kevés gazdálkodó, aki jelenleg is földműveléssel foglalkozik, továbbviszi a családban öröklődő tudást, a föld szeretetét és tiszteletét. A városról hazaköltözöttek vagy hazalátogatók nagy többsége bérbe adja a visszakapott földeket pénzért vagy terményért cserébe. A Páváról elszármazottak nagy része azonban eladta az örökölt földtulajdont.

A földterületekre és erdőkre vonatkozó adatok kizárólag a visszaszolgáltatott területek helyzetét tükrözik. A 2015-ös adatokat egy több mint 130 éves adatsorral¹⁷⁵ hasonlítottam össze (29. ábra), mely meglepő információt mutat. Az ábrán látható adatok hektárban vannak kifejezve, az 1879-es összterület 6236 hold, azaz 3588,57 hektár,¹⁷⁶ ami 2015-re 1116 hektár területre csökkent. A különböző külső területek mindegyike esetében változást figyelhetünk meg: a szántó 711,27 hektárról (1236 hold) 433,4 hektárra csökkent, a kaszáló 206,59 hektárról (359 hold – ide számoljuk a rét, kert és legelő összterületét) 212,69 hektárra módosult. Emellett megjelenik még 105,30 hektár (183 hold) terméketlen terület is az 1879-es adatsorban, ami 2015-re teljesen eltűnik. A külterületek módosulása a falu belterületének növekedését is mutatja, ami a beépítések, a falu terjeszkedésével arányosan csökkent (kis mértékben). A legnagyobb és legszembeötlőbb változás az erdők esetében következett be, az egykor 2565,38 hektáron (4458 hold) terjedő erdőségekből mindössze 470 hektár erdő maradt a pávaiak birtokában. A zabolai és kovásznai határok módosulása nyomán csökkent a pávai ha-

megvalósult ingatlan-visszaszolgáltatásoknak. A referencia-időpont az utolsó demokratikus módon megvalósított földreform (az 1945. évi 187. törvény), erdők esetében pedig az 1948. évi helyzet. Erdők esetében gyakorlatilag nincs felső határ, az államosítás pillanatában tulajdonban lévő erdők egésze visszakapható.

174 A határ szó jelentése: „Egy-egy település földje, vagyis a beépített beltelkek együttese és a határvonal között húzódó kertek, szőlők, szántók, kaszálók, legelők, erdők, utak, vizek, parlagok területe.” (Bárh 1996: 190.)

175 Kozma Ferenc 1879-es adatait idézi Pozsony 2011b: 9.

176 A hold mértékegység átszámításához a Budapesti Műszaki Egyetem online átalakító rendszerét használtam: <http://www.agt.bme.hu/tantargyak/web/atvalt.html>.

tár az 1964-es területi átrendezéskor, az 1968-ban bevezetett megyerendszer pedig a Háromszéki-havasok jelentős részét a szomszédos Vrancea és Buzău megyékhez csatolta, így a pávai erdőségek jó része a szomszédos megyék területét képezik.

A visszaszolgáltatott erdők 53,19%-a a pávai lakosok tulajdona, 31,91%-a (pávai leszármazottakkal rendelkező) kovásznai lakosok birtoka, 4,25%-a a református egyházközségé és 10,63%-a a zabolai helyi önkormányzat, mint a pávai helyi önkormányzat jogutódja, tulajdonában van (26. ábra). Az erdőket a magyar közösség tagjai kapták vissza, a cigányok nem rendelkeztek sem földbirtokkal, sem erdővel, a román közösség tagjai főleg beházasodással juthattak pávai birtokhoz, ez azonban kivívó esetnek számított a rendtartó székely közösségben. A föld megvásárlása-eladása is ellenkezett a szabad székely szellemiséggel, a székely gazda megbecsülte a földet, mivel az tartotta el, inkább maga is igyekezett növelni birtokát, mintsem megválnék tőle (Oláh 2004). A tehetősebb, nagyobb birtokkal rendelkező gazdák napszámosokat foglalkoztattak a földek megművelésére.

A pávaiak birtokában összesen 646 hektár föld van, ennek 67%-a szántó és 33%-a kaszáló (25. ábra). A családi tulajdont képező földterület a család társadalmi rangját is jelezte a helyi hierarchiában, a társadalmi pozíció nélkülözhetetlen eleme volt. A földbirtok a mai napig meghatározza a személyközi kapcsolatokat, viselkedés- és magatartás-szabályozó szereppel bír (Oláh 2004: 18–19). A székely társadalomban a föld újbóli birtoklása továbbvitte az ember és föld viszonyának személyes jellegét, azt a történelmi kapcsolatot állították vissza, amelyet a jelenlegi tulajdonosok őseikkel fenntartanak (Oláh 2004: 23–24). A helyben élő családok nagy része esetében nem érvényesül az üzleti jelleg még abban az esetben sem, ha nem tudják megművelni a földeket. Inkább bérbe adják, de nem válnak meg a földtől. Magatartásukat a földhöz kötődő kulturális képzetek irányítják (Oláh 2004: 23–24). Mások, eszközök hiányában, a föld értékesítése mellett döntenek. A Páváról elköltözött örökösök nagy részére azonban nem jellemző a földhöz való ragaszkodás. *A magyarság rengeteg erdőt eladott, zöme románnak ment, van vajegy magyar es aki vásárolt, nagyon kevés. Akik idegenbe elköltöztek, az ősöknek a területit eladta, mezőt is, erdőt is. A mezőről ne is beszéljünk, nagyon sok terület el van adva.*¹⁷⁷ Az eladott területek követése majdnem lehetetlen, hiszen ezekre csak zsebszerződések léteznek, így a hivatalos nyilvántartásokban még mindig a régi tulajdonos szerepel.

Tagosítás hiányában a területek megművelésére a gépesített, hatékony gazdálkodási mód nem alkalmas. A bérlők igyekeznek egymás mellett lévő földeket kibérelni, hogy a kedvezőtlen mezőgazdasági piacon való fennmaradásukat nagyüzemi technológia bevezetésével erősítsék. A nagyüzemi technológia a pávai gazdálkodók körében kevésbé elterjedt, jelenleg négy személy művel meg 20 hektárnál nagyobb földterületet és még három gazdálkodik 15-20 hektáros területen,¹⁷⁸ saját földjeit és a bérelt földeket együttesen számítva.

A magát főleg mezőgazdaságból fenntartó település gazdasági erőforrását jelenti az állattartás is. A legtöbb háztartás önfenntartásra rendezkedett be, a háztáji gaz-

177 D.Z., férfi, 58 éves, Páva. Saját gyűjtés (2015).

178 Saját gyűjtés alapján összesített adat (2015).

dálkodás biztosítja a család megélhetését. A kedvezőbb adottságokkal rendelkező gazdaságok esetében némi piacra termelésről is beszélhetünk: a kertben megtermett zöldséget a piacon értékesítik vagy helyben adják el.

A pávai családok állattartási szokásaira vonatkozó kutatás (2015) összesített adatai alapján megállapíthatjuk, hogy az állattartás elsősorban a család ellátására irányul, azonban a legtöbb család úgy rendezkedik be, hogy legyen eladásra szánt állat az istállóban (31. ábra). A legtöbb család disznót tart, hiszen ez biztosítja számára az éves húsfogyasztás alapját. A saját szükségletek kielégítése mellett piaci értékesítésre is tartanak disznót, számos gazdaságban egyet vagy kettőt, a lehetőségek függvényében. A tyúk-, juh- és tehéntartás szintén jövedelmet biztosít a családnak, hiszen a tojás, a sajt és a tej értékesítésére helyben nyílik alkalmuk. A tehén- és juhtartás emellett a hús értékesítése iránti igényt elégíti ki. A faluban két gazda tart negyvennél több tehenet és borjút, négy háztartásnál van tíznél több tehen, míg közel tíz család egy-két tehenet tart.¹⁷⁹ A nagyobb gazdaságokban sajtot is készítenek a tehéntejből, míg a kisebbek a tej értékesítésére összpontosítanak. A juhtartó gazdák száma a falu összlakosságához viszonyítva elenyésző, közel 15 háztartásban gondoskodnak róluk, ebből 7 személy tíznél többet, 8 személy pedig ötnél több juhot tart.¹⁸⁰ A juhtejből készített sajtot a faluban értékesítik, a húsvéti időszakban a helyi piacra biztosítják a bárányhúst. A településen a tyúk és a csirke tartása a legjellemzőbb, ezek a család szárnyashúszükségletét fedezik, valamint a tojást, ami egy székelly háztartásban alapélelmiszernek számít. Viszonylag kevesen tartanak libát és récét, kizárólag családi fogyasztásra.

A régebben státuszszimbólumnak tekintett ló tartása mára veszített jelentőségéből, főleg a fiatalabb generációk körében. Ma már csak 18 háztartásban találunk lovakat, a legtöbb lovat magyar gazdák (kilencen) tartják, egy román család és nyolc cigány család tart egy vagy két lovat. A cigány etnikum esetében érdekes megfigyelni, hogy a lóról áttevődött a hangsúly az autóra, a legtöbb cigány legalább egy autóval rendelkezik, a ló és szekér a szegényebb cigány családok esetében maradt fontos megélhetési eszköz.

A faluban hatvanöt személygépkocsit és két „nagyautót” tartanak nyilván, ebben nem szerepel a cigány közösség tagjainak tulajdonában lévő, családonkénti két-három autó. A petőfalvi cigányoktól eltérően, akik a lovakat „adják s veszik”, a pávai cigányok az autókkal kereskednek. *Teszik s veszik az autókat, nem jelentik be. Járják külföldet, hozzák az autót s eladják.*¹⁸¹

A 2010-es adatok (Pozsony 2011b: 34–35) alapján a falu lakóinak fő jövedelmi forrása a nyugdíj, 127 egyedülálló személynek, amit az állami munkahelyek és kollektív gazdaságokban eltöltött munkaévek után kapnak. Földműveléssel harminc férj és négy feleség foglalkozott, munkásként alkalmaztak negyvenegy férjet és huszonnyolc feleséget, míg harminckilenc férj és huszonhét feleség alkalmi munkákból tar-

179 Saját gyűjtés alapján összesített adat (2015).

180 Saját gyűjtés alapján összesített adat (2015).

181 D.L., nő, 61 éves, Páva. Saját gyűjtés (2015).

totta fenn magát. Szolgáltatásban tizenöt férj és huszonegy feleség dolgozott, értelmiségi munkát négy férj és nyolc feleség végzett. A foglalkoztatottsági arányokat tekintve azt láthatjuk, hogy a pávaiak esetében is a másik két vizsgált településen tapasztalt tendencia mutatkozik: az emberek nagy része elfordul a földtől, sokan alkalmi munkából tartják fenn magukat, és kevesen rendelkeznek biztos anyagi megélhetéssel.

Etnikai reprezentáció, kontaktzónák

A pávai közösséget három etnikum, a magyar, a román és a cigány nemzetiségek alkotják. A magyarok őshonosok a faluban, ezt támasztja alá tárgyi bizonyítékként a református templom megléte, elvontabb szinten a fennmaradt lustrák jegyzékére is hivatkozhatunk.

A falu etnikailag ma már nem különül el, a korábbi szegregáció, ami a cigány közösséget érintette, az elmúlt huszonöt évben fokozatosan megszűnt. Korábban a Főút mentén kizárólag a magyar közösség tagjai laktak, ők uralták a falu „központi tereit”. A román lakosság szétszórtan, a Felsőszegben lakott. A cigány lakosság szintén a Felsőszegben, a Karom és a Bánya utcák végén, valamint a Zsidópusztán. Az elmúlt évtizedben a cigányság folyamatos térhódításának lehetünk tanúi, a gazdasági erő birtokában felvásárolták a Főút mentén a magyaroktól a lakásokat, és beépítették a Közmezőt¹⁸² is, mely terület ingoványos lévén, a magyarok nem tartották építésre alkalmasnak. A cigány közösség így fizikailag uralja a falu központját. A román közösség tagjai az elmúlt évtizedekben nem költöztek a falun belül.

„Az nem is falu, amelyik egy cigányt nem tud eltartani” – a pávai cigányok

A cigányok a falu felső részén, az ún. Zsidó pusztáján vagy Zsidópusztán (ma már Cigányok pusztájának vagy Cigánypusztának is nevezik), valamint a Darék és a Bánya utcák végén, az erdő alatt éltek.

Itt Páván két cigány család lakott régen. A Zsidó pusztáján, s a másik pedig itt a szomszédunkban a Puciak. Fenn a Dankák, ez volt a gyűjtőnevük, mert nagyon sok nevük van Gergely, Gerebenes, Jordán, nagyon sok név van. Ezeknél is volt a Puci család, s volt a Danka család, na ebből a két családból származik az egész falu cigánysága s aztán beházasodással is keveredtek még.¹⁸³

A két család egymással is keveredett, így jött létre a jelenlegi népes cigány közösség. *A Bánya utcában is a Puci család volt. De ők már keveredtek a Dankákkal s a Gergely nevet azért vették fel. Ők házasodtak egymás között is. A Gergelyek eredetileg Jordánok voltak. Jordán György s a dédnagyapja is Jordán volt.¹⁸⁴*

182 Pávát és Zabolát elválasztó mezősáv, korábban gyéren lakott, ma már teljesen beépült.

183 D.Z., férfi, 58 éves, Páva. Saját gyűjtés (2015).

184 D.Z., férfi, 58 éves, Páva. Saját gyűjtés (2015).

Másik adatközlő több cigány családot említ gyerekkorából, azonban nem részletezi a cigány közösség megoszlását.

*Öt cigány családot ismertem gyermekkoromban [...] 5 cigány családra emlékszem, azok is erdei gyümölcszedéssel, akkor seprű-, kosárkötéssel foglalkoztak és akkor minden székely család azért adott. Anyám is a cipócskát, a Pucsiaknak adta, mert volt vagy 16 gyermek.*¹⁸⁵

A cigány közösség tagjai hivatalos úton nem kötnek házasságot, így családnév után sok esetben nem célravezető a családfa elkészítése.

*Ugye, hogy nem házasodtak, evégett a gyermek, Jordán Györgynek vagy négyféle gyermeke van, négy néven szerepelnek a gyermekek. Nagyon érdekes dolog, mert nem házasodnak hivatalosan meg s akkor az anyja után írtatták a gyermeket, hogy megszületett s más neve van. Édes testvérek, de úgy is van, hogy egyik Jordán s a másik Gerebenes. Az egyik az anyja után. S máskor... idefel volt még egy felesége, így evégett van annyi név. Mind testvérek, de az édestestvérek se egyforma nevéek: egyik viseli az anyja nevét s a másik az apja nevét. Őket leszármaztatni, a cigányokat így családnév után, nem lehet, lehetetlen.*¹⁸⁶

A korábban említett hagyományos mesterség azonban elenyészett az idő folyamán, a fiatalabb korosztály már csak a gyümölcs- és gombagyűjtőgető foglalkozást említi a cigányok esetében.

*A pávaiaknak nincs s nem is volt mestersége. A Ferárok (románul vas) vasgyűjtőgetők, ócskavasat szedték s rea maradt a Ferár név, például, a családra. Akkor a másik volt a Dankáknál, amelyik vót a Degettes, rea maradt a Degettes. András bá például - ő hordta Ploiești-ről ide a szekérkenő fáradtolajat. Hordóval hordta ide. Az emberek megvették, akkoriban több volt a szekér.*¹⁸⁷

Az elmúlt két évtizedben beszivárogtak a falu központi tereibe is, főleg a Főút mentén vásárolták meg az eladó telkeket, ahová hatalmas házakat építettek, hogy anyagi jólétüket megmutathassák. Az ide beköltöző cigány családok vegyesen származnak mindkét „őscsaládtól”.

*A Főút mentén ezek már vegyesen vannak: a Bányától is telepedtek le, amelyek ide tartoznak a Puciakhoz, s vannak amelyek a Ferárok, azok a pusztaiak lezármazottjai.*¹⁸⁸

A cigány közösség számos tagjának gazdasági felemelkedését nemcsak az épített házak nagysága mutatja, hanem a használt járművek és azok száma is. Az 1990-es évek elejéig erős határvonal húzódott a magyar, a román és a cigány közösségek között, megvoltak a jól meghatározott szerepek: a magyarok és a románok állami munkahelyeken dolgoztak és a háztáji gazdaságot vezették, a cigányok pedig „házaltak” azokkal a javakkal, amelyeket ők termeltek (seprű, kosár) vagy gyűjtöttek (erdei gyümölcsök, gombák), néhányan a helyi termelészövetkezetben kaptak munkát. Ezek az éles határvonalak azonban elhalványodtak, a cigány közösség nagyon szegény tag-

185 T.E., férfi, 74 éves, Páva. Saját gyűjtés (2015).

186 D.Z., férfi, 58 éves, Páva. Saját gyűjtés (2015).

187 D.Z., férfi, 58 éves, Páva. Saját gyűjtés (2015).

188 D.Z., férfi, 58 éves, Páva. Saját gyűjtés (2015).

jai foglalkoznak ma már gyűjtögetéssel, a seprűkötés és a kosárfonás pedig a kihalt mesterségek közé tartozik Páván.

*Gyümölcsrel s gombákkal csak a nagyon gyengébbek háznak, akiknek nincs autójuk. Akik úgy vannak, mennek, járják külföldet.*¹⁸⁹

A két közösség tagjai között nem létezett konfliktus, az öregek azonban emlékeznek egy régi történetre, melynek kiváltó okát már mindenki elfelejtette, a verekedésben részt vevők is megöregedtek.

*Gyermekkoromban amikor összeverekedtek a magyarok s a cigányok, azaz Sütő Samu bátyom, Csákány Pista bátyomé a Ferárokkal – akkor nagyon megverték volt Sütő Samu bátyomat a Ferárok. Azért megy olyan félszegen, mert összetörték volt a lábát. Ott mindegyik kapott, de ő nagyon kikapott Samu bá.*¹⁹⁰

A fenti esetet leszámítva nem volt hasonló helyzetre példa a két etnikum kapcsolatában.

A pávai cigányok számban és tájékozottságban is felülmúlják a Székelypetőfalván és Haralyban lakó cigány közösségeket. Az 1989-es változások előtt a cigányokat az építőiparban és a mezőgazdaságban is foglalkoztatták, néhol a magyar és a román családok biztosítottak alkalmi munkákat számukra. A változások után megszűnt az állami munkalehetőség, így a cigányok a magyar és a román szomszédokkal kerültek gazdasági függőségi viszonyba, mivel ők nem rendelkeztek földtulajdonnal (Pozsony–Anghel ed. 1999). Ez a függőség, a kiszámíthatatlan gazdasági források kényszerítették rá a cigány közösséget, hogy megbízhatóbb erőforrások után nézzen. A cigányok nagy része így külföldön vállal munkát, onnan hazatérve magával hozza a másfajta viselkedés, ruházkodás, beszéd mintáját, és ennek hatását az egész cigány közösségen érezhetjük (Anghel 2015). A cigányok migrációja folyamatos, két-három hónapos időszakok váltakozásával hol Páván, hol külföldön élnek. A migráció hatására a helyi cigány közösség kulturális-társadalmi-gazdasági átalakuláson ment át. A külföldön tapasztalt viselkedés-, ruházkodás- és lakáskultúrát Pávára hazatérve lehetőségeik szerint meg akarják teremteni szűk és bővebb családtagjaik számára.

*Ruházkodáson és viselkedésben is másabbak, azért mikor kimegy a kapun kívül, többet lát. Vannak szomszédaink, akik nem járnak, de ő felül a lóra, hajtsa, énekel, a gyermekek is koszosak, nem fordít figyelmet rá. Akik külföldön járnak, figyelnek, ahányszor hazajár, mindig hoz egy rend új ruhát, azt hordja, próbál arra jobban vigyázni, ha kap egy új dolgot. A felszerelés mindig meg van véve, az iskolai felszerelést tanév elején hiánytalanul megveszik, minden cigány fordít gondot rá. Minden körülményt biztosítanak, hogy tanuljon, s mégsem kitartóak. Ilyenek.*¹⁹¹

A cigányok külföldi munkavállalását kételkedve követik a magyar közösség tagjai, nem hisznek abban, hogy tisztességes úton keresik meg a pénzt.

Külföldön vannak, azok azt kell mondjam, hogy lopnak. Tisztességes munkából olyan házakat mit ők felrítettnek, nem lehet csinálni. De olyat is hallottunk, hogy

189 D.Z., férfi, 58 éves, Páva, Saját gyűjtés (2015).

190 D.Z., férfi, 58 éves, Páva, Saját gyűjtés (2015).

191 O.K., nő, 44 éves, Zabola, Saját gyűjtés (2015).

*fegyverrel kereskednek. Az, akinek a háza a sarkon van, az a Tibi, azt én nagyon rég nem láttam s más se látta, állítólag valahol külföldön börtönben van. Fegyverrel kereskedett. Lehetséges, mert tényleg nagyon rég nem járt itthon. A többiek [...] ügyeskednek.*¹⁹²

*Hát miből élnek... bellérkednek.... s osztán '90 után külföldön mit csinálnak, hogy élnek? Mert hát azokból vették meg a külföldi pénzekből a lakásokat. Nem lehet tudni azt pontosan.*¹⁹³

*Ausztriában találkozott velük... s egy busznyi gyermekkel koldultak. A gyerekek lopnak s koldulnak nekik. Járják az országot s mindent szétszednek, ahol le van robbanva.*¹⁹⁴

Az 1990-es évektől a cigány közösség szintjén jelentkező migráció a magyar közösségnél is megfigyelhető. A határok megnyitásával számos helybéli magyar keresett munkát Magyarországon, végez időszakos munkát. Az utóbbi időben a magyarok Magyarország mellett Németországban is vállalnak munkát, ez utóbbi jobban fizető állásokat biztosít. A magyarok esetében nem beszélhetünk migrációs hatásokról, mivel kevés személyt érint a külföldi munkavállalás.

A cigány közösség tagjai az 1990-es évek elején Magyarországon vállaltak különböző típusú munkákat a mezőgazdaságban, építkezésben, különös érzéssel találták meg a piac azon területeit, ahová mások még nem törtek be. Néhány év alatt a kiskereskedelemben szereztek kiváló gyakorlatot (pl. a budapesti kínai piacon vásárolt áruk forgalmazása Magyarországon és Erdély területén), ami az egész család számára munkát és jövedelmező megélhetést biztosított.¹⁹⁵ A kereskedelemnek köszönhetően látványos vagyona tettek szert, mely hazatérve lehetővé tette számukra a faluban a szimbolikus térfoglalást. A magyarországi piaci körülmények hanyatlásával új országokat fedeztek fel, ahol a felvásárolt kínai árut értékesíteni tudják. Így jutottak el Lengyelországba, Németországba, Szlovákiába és Horvátországba. Az utóbbi időszakban az egykori Jugoszláviába járnak üzleti útra.

A pávai cigány közösség másik része a Regátba (Ókirályságba, Moldvába) jár kereskedni, ők a helyben felvásárolt krumplit értékesítik vagy cserélik el gabonára, szőlőre, amit Háromszékre visszatérve ugyancsak értékesítenek. Az üzleti életben segítik egymást, összetartanak, odafigyelnek, hogy mindegyikük tudjon érvényesülni, legyen jövedelme:

*És arra törekednek, hogyha nekem van egy ilyen autóm, akkor a másiknak is, a másikat is törekszik arra, hogy nekem is legyen. Tehát, így a rokoni vonalon próbálnak egy kicsit egy szinten maradni, tehát, hogy ne maradjanak le, s én azt vettem észre, hogy ebben segítik egymást. A havi kereseteket mondjuk nekik adják, jönnek, dolgoznak s akkor, ebben a hónapban keressünk nekünk.*¹⁹⁶

192 Á.K., nő, 39 éves, Páva, Saját gyűjtés (2015).

193 D.Z., férfi, 58 éves, Páva, Saját gyűjtés (2015).

194 Z.T., férfi, 35 éves, Páva, Saját gyűjtés (2015).

195 Á.K., nő, 39 éves, Páva, Saját gyűjtés (2015).

196 O.K., nő, 44 éves, Zabola, Saját gyűjtés (2015).

A pávai cigány társadalomban szegény családok is vannak, akik a korábbi, hagyományos munkákkal biztosítják megélhetésüket: erdei gyümölcsöket és gombákat gyűjtenek, ezek értékesítésére a helyi és a zabolai családoknál nyílik lehetőségük, valamint a nagybani felvásárlóknál. Néhányan napszámba is járnak a magyarokhoz és a románokhoz, ez azonban csak időszakos munkát jelent számukra. A cigány társadalmon belül a szegény réteget, a szegények kasztját kevés család alkotja, őket a tehetősebbek le is nézik boldogulási nehézségeik miatt.

A külföldi tapasztalatok hatására a tehetősebb cigányok nemcsak a szegényebeket nézik le, hanem a magyar és a román közösség tagjai felé is másfajta viszonyulást tanúsítanak. A pénz, az anyagi jólét hatására megváltozik az értékrendjük, és a korábban követett és elfogadott társadalmi minták ellen lázadnak. Ez a lázadás nem tettlegességben, hanem viselkedésben, szóban, verbális szinten nyilvánul meg. A különböző, külföldön tapasztalt, látott viselkedésminták követése a helyi magyar és román társadalom ellenszenvét váltja ki, kezelhetetlen jelenségként tekintenek rá, ami felfordítja a falu hagyományos rendjét. E magatartás mellett a vagyonszerzés erkölcstelen, tisztességtelen módzatainak a feltételezése is terheli a cigányok és a magyarok kapcsolatát, hozzájárulva a cigány közösség egyes tagjainak az elutasításához. Annak ellenére, hogy számos cigány család „felemelkedett”, a magyar családokhoz hasonló életvitelt biztosít magának, magyar szimbólumokat használ (pl. székely kapu), nem történt vegyes házasság a faluban, a magyarok és a románok nem járnak össze a cigányokkal. Interetnikus kontextusba helyezve, az etnikumok közötti határok, a „mi” és „ők” közötti elhatárolódás társadalmi szinten megmaradtak. A fizikai térben ugyan feloldódtak ezek a határok a cigányok szimbolikus térfoglalásával, azonban a hagyományozódott társadalmi mintákat a gazdasági változások még nem tudták módosítani. Mindhárom etnikum erős önazonossággal rendelkezik, mindegyik büszke a saját nemzetiségére. A gazdag cigányok esetében a külső jelek erős integrálódási vágyat tükröznek, a székely kapu, az emeletes ház, a nagyrészt rendezett udvar mind a magyar háztartások és telek berendezését mintázzák.

A magyar közösség

A magyar és a román közösség nem határolódott el élesen egymástól Páván, a románok a magyarok között éltek, beékelődve, mindegyik beszél magyarul, egymást kölcsönösen segítik. Ez a jelenség a mai napig megfigyelhető, bár lazult a kölcsönös segítségnyújtási kapcsolat, a magyar és a román etnikum tagjai békésen élnek egymás mellett. Ezt a gyakorlatot a zabolai magatartással állíthatjuk szembe, ahol a román közösség nagy része negatív véleményt fogalmazott meg, elítélően nyilatkozott a magyar közösségről (Anăstăsoaie 1999: 23–27). Ezt az ellentétet támasztották alá az 1990-es években gyakorolt atrocitások a magyar közösség irányába: a katolikus templom felgyújtása, a frissen felállított kopjafa ellopása stb., melyek a magyar etnikai reprezentációk eltüntetésére irányultak Zabolán. Hasonló jelenség tanúi lehettünk Kolozsváron is, ahol a hírhedt polgármester minden alkalmat megragadott

a magyar etnikai reprezentációk román elemekkel való ellensúlyozására, akár megsemmisítésére is (Brubaker–Feischmidt–Fox–Grancea 2010).

A magyar közösség tagjai az 1990-es változások előtt a helyi kollektívben, valamint a közeli Kovásznán vagy Kézdivásárhelyen létesített gyárakban dolgoztak. A kollektív megszűnése és a gyári termelés leállítása főleg a férfilakosság számára jelentett váratlan fordulatot, hiszen a kiszámítható anyagi biztonság elvesztésével családfenntartó szerepük vált kérdésessé. A környéken létesülő kisebb-nagyobb üzemekben főleg a nők tudtak elhelyezkedni, így a hagyományos szerepek megváltoztak.

*A fiatalabbja még jár dolgozni, mert megvannak ezek a külföldi gyárak, a nadrágygár s kormánygyár. A kormánygyár Szentgyörgyön, autóbusz van beállítva s viszi. Zömében nők járnak. Vannak egy néhányan a fakitermelésben, úgy az erdőn, mind a fűrészüzemekben.*¹⁹⁷

A földek és erdők visszaszolgáltatásával elsősorban a férfiak munkaerejére támaszkodhattak a családok, s ezzel egy merőben új helyzet alakult ki, teljesen újfajta élet körvonalazódott. A földek művelése, állatok tartása kitartást és tudást igényelt, ez utóbbi az idős generációk segítségével megszerezhetőnek tűnt. Az új élethelyzetben sokan vállaltak Magyarországon ideiglenes munkát, hogy hazatérve, az ott megkeresett pénzzel, a család megélhetését biztosíthassák. A magyarországi munkavállalás azonban nem váltotta be a hozzá fűzött reményeket, a keresetek jóval az elvárások alatt maradtak. Az utóbbi években inkább Németországban vállalnak jól fizetett munkát, azonban ezek is ideiglenes jellegűek és kevesen vállalkoznak rá.

A megváltozott munkavállalási viszonyok, az új helyzetek átalakították a pávai társadalmat is.

*Itt amilyen jó volt, épp olyan közömbös kezdett lenni. Közömbös mindenki, nem-törődöm, érdektelenség, ez a globalizáció, vagy mi-e, a faluközösséget nagyon megbontotta, nem is, a régi faluközösség napról napra veszik. Itt senki nem tart össze. A faluért való összefogás a szemlátomást növekvő korrupció, hogyha amelyik ember szereti a rendet s lássa körülötte a másik mit csinál, s a rendes alig tudja összerakni, elviszi a kedvét. Az ilyen tettek viszik el. Mindenkit csak az érdek hajt, a köz érdeke az már nincs.*¹⁹⁸

A régebben összetartó, jól szervezett közösség életében ritkultak a közösségformáló találkozások is. Régebb híresek voltak a pávai bálók, manapság már alig szerveznek 3-4 bált egy évben. A református egyház szervezte kosaras bál az a rendezvény, ami minden korosztályt megmozgat, felekezeti hovatartozástól függetlenül. A fiatalok kezdeményezte bálók többnyire a bulit jelentik, amelyek leginkább a fiatalabb célközönséget szólítják meg.

A pávaiak nagyon vallásosak, rendszeresen járnak templomba, mind a katolikusok, mind a reformátusok. A cigány közösség tagjai azonban, a vizsgált településektől eltérően, nem járnak templomba. A karácsonyi csomagostást a korábbi zajos

197 D.Z., férfi, 58 éves, Páva. Saját gyűjtés (2015).

198 D.Z., férfi, 58 éves, Páva. Saját gyűjtés (2015).

megnyilvánulások miatt a helyi iskolában tartják a karácsonyi ünnepség után, így a cigány családok kizárólag az iskolai ünnepségre mennek el. Az utóbbi években hódító Jehova tanúi jól érezhető hatással vannak a magyar közösségre:

A gyermekek nagyon rendesek, nem vesznek részt a karácsonyi, húsvéti műsorban, foglalkozásokban, de sokkal jobban tudnak viselkedni sokszor, mint a más vallású gyermekek. S olyan intelligensek. Vannak témákra lebontva foglalkozásaik, nem tudom, életemben nem jártam ott. Viszont elmondta Boróka, hogy volt meghívva egyszer s ki volt jelölve neki egy szék, s rögtön szembe mentek vele, nagyon körülvették. Viszont nálunk, reformátusoknál, a katolikusoknál is megvan, hogy összesúgunk a háta megett, ha jön egy új s ezzel már kizártuk magunkból. Ők pedig teljesen másképp próbálják bevonni. Sokkal nyitottabbak. Különben a negyedikesek közt 3 fiúcska van, nagyon-nagyon intelligensen viselkednek s nagyon jól tanulnak. Magyarok, jehovák.¹⁹⁹

Pávára nem jellemző az elvándorlás a tanult egyéneket leszámítva, időszakos munkavégzésre elmennek ugyan, de visszatérnek falujukba. Beköltözésekre is alig akad példa, az eladó házakat főleg a helybeliek veszik meg, gyakran a cigány közösség tagjai. A pávaiak lokálpatrióták, szeretik falujukat, szeretnek itt élni.

Benne van ezekben a székely emberekben, hogy elődeink is csak ott éltek, s az a remény, az élteti őket, hátha a következő nap szebb lesz, jobb lesz. [...] Nem tudom... Lokálpatrióták, szemmel láthatóan nincs semmi.²⁰⁰ Jó itt élni, mert ezt szoktuk meg, ez a miénk.²⁰¹

Az utóbbi évtizedekben azonban nagyban csökkent a falu magyar lakosságának száma, akik továbbtanultak már nem tértek vissza szülőfalujukba. Az otthon maradtak között egyre gyakoribb a vegyes házasság, sok magyar lány fogad román férjet magának, többnyire Zaboláról, kisebb arányban Kovásznáról. Az alacsony gyerekvállalási kedv, családonként 1-2 gyerek jellemző a faluban, az idegenben alapított családok és az elit elvándorlása nagyban hozzájárult a magyar lakosság számarányának csökkenéséhez. Ezzel ellentétes tendenciát mutat a cigány közösség gyarapodása, a sokkal nagyobb gyerekvállalási kedv és a fiatal korban vállalt gyerekeknek köszönhetően a cigányság száma jelenleg meghaladja a magyar lakosság számarányát (48. ábra).

A helyi elit tagjai hatása a falu életére elenyésző, a református lelkészt leszámítva alig érintkeznek a falu lakóival, ez részben előrehaladott koruknak is köszönhető (nyugdíjas tanító, tanítónő, könyvelő). A fiatalabb elit tagjai (a faluban lakó tanítónő és orvosnő, valamint azok családjai) napi szinten kapcsolódnak be a falu életébe foglalkozásuknak köszönhetően. A református lelkész két éve érkezett a faluba, Kommandórol hívták meg, miután az előző lelkész hosszú szolgálat után más feladatokat vállalt el.

199 O.K., nő, 44 éves, Zabola, Saját gyűjtés (2015).

200 O.K., nő, 44 éves, Zabola, Saját gyűjtés (2015).

201 T.E., férfi, 74 éves, Páva, Saját gyűjtés (2015).

Amint a bevezetőben is említettem, a pávaiak büszkék arra, hogy ők mások, mint a környék lakói, ami főképp egykori szabad jogállásuknak, különleges státuszuknak köszönhető. Páván nem voltak főnemesek, a szabad székely társadalom egyenlően oszlott meg, nem alakult ki függőség a faluban. A századokon keresztül biztosított szabadságjoguknak köszönhetően a pávaiak nyitottabbak, bátrabbak, erősebb a tartásuk és merészebb a gondolkodásmódjuk, mint a szomszédos Zabola lakóinak. Interjúalanyaim mindegyike azt hangsúlyozta, hogy a pávaiak felfogása teljesen más, másképp látják a világot, másképp gondolkodnak. Szabadabbak.

A román közösség

A pávai román családok az 1830–1915 közötti időszakig (Şerban–Dorondel 1999–2000: 203) tudják visszavezetni családjuk történetét. Legtöbben a Regátból²⁰² származnak. A pávai Vulpojok három generációra vezetik vissza családtörténetüket, ők a moldvai Ojtoz környékéről, Poiana Sărata nevű településről származnak (Şerban–Dorondel 1999–2000: 199). Vulpoj Dimitri (Dumitru Vulpoi) rokonai Kézdimartonoson és Ozsdolán élnek, az ő családjáé még 1875 előtt jött Erdélybe – erre utal a régi ház gerendájába belevéselt évszám. Családjáé juhokat őrzött, 17 hektár erdő volt a tulajdonukba, egyedüli pásztor család lévén Páván, a tehetős emberek közé tartoztak.

A többi pávai román Buzău és Vrancea megyékből származik, ők a Miskolczi családnál dolgoztak (Şerban–Dorondel 1999–2000: 199).

A pávai etnikumok közötti békés együttélés példamutató, hiszen az utolsó etnikai jellegű konfliktusra az 1940-es években került sor, amikor egy elmenekült román család házába hatoltak be magyarok, a falubeliek pedig határozottan elítélték tetteiket. A román berendezkedéssel jött a visszavágó, amikor a románok az egykori falubíró házát gyújtották fel.

*Volt 1940 után egy kevés konfliktus, de akkor se volt olyan a helyzet – Pila ő megfékezte volt. Az volt a helyzet, hogy Bíró Pétert felgyújtották vót, s akkor osztán jött a visszavágó Nyáguj Dimitriék, a pusztai Vulpoj Nyitrinek az apjuk a Vasgárdánál állt s akkor elkezdtek fenyegetőzni. Mind a kettő hibás vót. Visszavágó volt egymásnak.*²⁰³

Emlékezetes a román világ beköszönte is: a románok figyelmeztették a magyarokat, hogy hajtsák ki állataikat az erdőre a vasgárdisták elől.²⁰⁴ A faluban lakó románok mindannyian beszélnek magyarul, a többi etnikummal való kommunikációban is a magyar nyelvet használják.

A pávai román közösség mint összeforrott közösség nem jelenik meg a szűk értelemben vett falu életében. Vannak román családok, akik a faluban élnek, azonban a közösségi szellem a pávai románokra nem jellemző. Az egyes román családok egymástól elszigetelten élnek, magyar környezetben, a szomszédokkal magyarul beszél-

202 Fordítása: Ókirályság, mely a volt román fejedelemségek területét jelenti: Moldva és Havasalföld egyesült fejedelemségeit.

203 D.Z., férfi, 58 éves, Páva, Saját gyűjtés (2015).

204 D.L., nő, 61 éves, Páva, Saját gyűjtés (2015).

nek. Románnak tartják magukat, otthon a román nyelvet használják, gyerekeiket pedig román iskolába járatják. Ortodox vallásukat a szomszédos Zabolán gyakorolják, vasárnaponként rendszeresen járnak templomba. Számbeli kisebbségüknek és elszórt térbeli elhelyezkedésüknek köszönhetően nem fejlődött kompakt közösséggé a pávai románság.

